

ȚĂRANII ÎN OPERA LUI NICOLAE BĂLCESCU

Constantin Bărbulescu*

Abstract. *This article tries to catch the manner of structuring the image of the Romanian peasant in the work of one of the most important Romanian revolutionaries in 1848: Nicolae Bălcescu. The final purpose of this type of research is highlighting the relation between national identity and a sort of a peasant ideology. Nicolae Bălcescu is both revolutionary and historian. Together with Mihail Kogălniceanu he is the most representative romantic historian that would deal especially with the military history, but also the agrarian history in Romanian Principalities. This latter concern is directly connected with the failed trial of solving the rural question in Romanian Country in 1848 through landgiving to peasants. Even if failed, this first institutionalized trial would open the way for the debates in the following decades and will decisively contribute to solving the rural question in 1864.*

Keywords: peasantry, revolution in 1848, agrarian relations in Romanian Principalities, 19th century, revolutionary ideology, political romanticism

Cercetarea de față face parte dintr-un proiect mai larg care vrea să investigheze imaginea țaranului în scrierile pașoptiștilor români. De ce? Pentru că identitatea națională a românilor, inclusiv varianta desăvârșită de generația care a făcut Revoluția de la 1848, are o puternică dimensiune țărănească și pentru că identitatea românească, chiar și astăzi, este impregnată de țărănism. Țăranul român este un personaj extrem de important în scrierile a ceea ce astăzi putem numi elita intelectuală și politică a secolului al XIX-lea românesc; el este atotprezent. Și eu cred că nu putem înțelege cum se cuvine procesul de creare a identității naționale românești făcând abstracție de această dimensiune țărănească. Așa că am pornit în căutarea țăranilor din scrierile și vorbele pașoptiștilor români. Cum spuneam, textul de față reprezintă doar o piesă dintr-un puzzle de un tip cu totul și cu totul special în care piesele nu numai că se potrivesc perfect una cu cealaltă, ci se pot și suprapune sau chiar își permit luxul de a avea o geometrie variabilă. Oricum ar fi, imaginea finală este tot chipul unui țaran.

Dacă nu ar fi murit în toamna lui 1852 la doar 33 de ani, după toate datele pe care le avem la dispoziție, Nicolae Bălcescu ar fi avut mari șanse să devină campionul muntean al apărării țăranilor. Un fel de Mihail Kogălniceanu muntean, dar fără dimensiunea conservatoare a acestuia din urmă. De altfel, o să revenim în paginile care urmează asupra asemănărilor dintre omul politic moldovean și revoluționarul din Țara Românească.

---

* Conf. univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: barbulescuco@yahoo.fr

Înainte de toate, Nicolae Bălcescu este un revoluționar și un istoric, iar interesul lui pentru problema țărănească este manifest în aceste două ipostaze: este primul istoric al raporturilor agrare din Principatele Române și este partizanul înfocat, la propriu, al împrumutării țăranilor în timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească. Într-un fel, ca și în cazul lui Mihail Kogălniceanu, destinul său este fasonat de opiniile și intervențiile sale în problema socială. Însă, ca la toți pașoptiștii, rezolvarea problemei sociale este doar o precondiție, esențială, a problemei mult mai largi, cea națională. Cele două dimensiuni, socială și națională, în ideologia pașoptiștilor sunt, de fapt, interconectate: toată această generație a tinerilor boieri de la 1840 este interesată de soarta țăranului nu neapărat din milă creștină sau nu numai din milă creștină, ci mai ales pentru că țăranul prin pondere demografică și prin acțiune economică este... România. Comunitatea națională nu poate fi imaginată în afara comunității țăranilor. Or, un stat național puternic, așa cum și-l imaginează și și-l doresc din suflet acești tineri, nu poate fi creat fără adeziunea acestei uriașe mase țărănești. Ei sunt conștienți că succesul construcției lor naționale, care este de fapt alfa și omega ideologiei pașoptiste, depinde direct de adeziunea țărănimii la proiectul național, ce nu poate fi obținută decât prin împrumutarea și ideologizarea. A transforma țăranul din serv în cetățean, idealul ingineriei sociale și politice a pașoptismului, nu înseamnă altceva decât a-i îmbunătății condiția materială și spirituală, a-l lega de stat și de ideologia națională prin împrumutarea și educație. Este tot ceea ce vor încerca pașoptiștii și urmașii lor liberali de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

Și dacă ne întoarcem către ideologie, putem spune că patriotismul pașoptiștilor este direct proporțional cu implicarea în problema socială. Or, Nicolae Bălcescu este din acest punct de vedere un model: în descrierile, e drept că unele târzii și deci posibil deformate, dar și în cele din epocă, Bălcescu uimește prin patriotismul său fervent. Imaginea sa publică se construiește având ca vector principal aderența până la identificarea totală cu ideologia națională. Imagine care răzbate la zece ani de la moarte în rememorarea lui Vasile Alecsandri. Bardul de la Mircești, atunci când evocă momentul primei întâlniri cu Bălcescu la Mânjina, moșia lui Costache Negri, la 1845, vrea ca, în descrierea vârtejului horei naționale ce îi unește pe tinerii boieri cu țărani de-ai locului, să ne dea o caracterizare succintă a personalității fiecăruia dintre ei; în acest context, Nicolae Bălcescu admiră, semnificativ, vigoarea tinerilor țărani pe care îi și transformă prin imaginație în soldații vrednici ai României viitoare. Concluzia nu putea fi alta decât că „el nu putea gusta o veselie, nu putea sâmti o fericire fără de-a face părtașă la dânsle pe mult iubita și neuitata lui Patrie”¹, adică este animat de un patriotism total care îi modelează la modul propriu întreaga conduită. Și cum altfel ar fi putut Vasile Alecsandri să îl descrie pe Nicolae Bălcescu, cel care în 1847 nu găsea nimic mai bun să-i spună, în scrisoarea celebră, spre a-l consola de moartea iubirii vieții sale – Elena Negri – decât „să nu

¹ Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. IV, *Proză*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, Edit. Minerva, 1974, p. 342.

ne mai trudim dar, iubite Basile, a alerga după fericirea intimă, o nălucire ce tu nu vei mai putea găsi, ce eu n-am găsit niciodată, și pe care e multă vreme de când n-o mai caut. Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem către țara noastră. România va fi iubita noastră.”² Sublinierea nu îmi aparține. Bălcescu pare omul patriotismului extrem. Maria Cantacuzino, care îl întâlnește în noiembrie 1851, când boala făcea ravagii, rememora cu uimire: „Într-o zi, după un moment de desperare, mi-a zis cu acea zâmbire ce se ivește pe buzele oamenilor condamnați de a muri: Vie moartea pentru mine... numai țara să-mi trăiască!”³ Ei bine, dacă acestui patriotism fervent îi adăugăm un antiaristocratism la fel de accentuat, totul asezonat cu un egalitarism funciar, obținem rețeta ideală a revoluționarului pașoptist radical.

ISTORIA, MEMORIA, PATRIOTISMUL

Cum spuneam undeva mai sus, Nicolae Bălcescu este, în primul rând, un istoric. Pasiunea lui pentru istorie pare să fi fost foarte timpurie, din vremea studiilor la colegiul Sf. Sava din București. O știm de la Ion Ghica care, în cunoscuta scenă a luptei junelui Bălcescu „cu dinții și cu unghiile” împotriva lui Șotea, ni-l descrie pe viitorul revoluționar ca un împătimit al cercetărilor istorice⁴. Și fără îndoială că nu este departe de adevăr când vedem îndârjirea cu care lucrează măcinat de boală în ultimii ani ai vieții pentru terminarea mării sale lucrări istorice – *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*. De altfel, primul text publicat de Nicolae Bălcescu (1844) este unul istoric și ultimul scris este tot istoric.

Ne vom întreba pentru început care sunt mobilurile care îl împing pe Bălcescu să scrie istorie. Răspunsul îl vom găsi în texte programatice timpurii, unele devenite deja celebre în istoriografia română, cum ar fi primul paragraf din cuvântul introductiv la „Magazin istoric pentru Dacia”, revista istorică publicată de A.T. Laurian și Nicolae Bălcescu: „Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie, este un popol încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor. Într-o asemenea stare ne aflăm noi românii din câte trele provinciilor ale Daciei. Căci deși mulți, atât străini cât și pământeni, s-au ocupat cu scrierea istoriei noastre, noi însă putem zice, în conștiință, că până acum n-avem deloc istorie. Istoria Țării Românești, de exemplu, s-a lucrat de Gebhardi și de Engel în nemțește, de Fotino în grecește, de d. Kogălniceanu în franțuzește și de d. Aron în românește. Aceste istorii se aseamănă prea mult unele cu altele, și noi știm că cel dintâi merit al unei istorii este de a se

² N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale*, ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Edit. Academiei Române, 1990, p. 65 (infra: N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori ...*).

³ Vasile Alecsandri, *op. cit.*, p. 459.

⁴ Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, ediție îngrijită de Radu Gârmacea și ilustrată de Rareș Ionașcu, București, Edit. Humanitas, 2014, p. 401.

deosebi de istoriile precedente sau prin descoperiri reale, sau prin fapte puse la locul lor și completate, sau prin rătăcirii refutate. Pe lângă aceasta toți acești istorici, afară de d. Kogălniceanu, nu ne-a dat decât biografia stăpânilor, care cu toate acestea încă e nelămurită și chiar șirul domnilor e nehotărât, iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituțiile, industria, comerțul, cultura intelectuală și morală, obiceiurile și chipul de viață s-au trecut sub tăcere”⁵ (1845). Cum vedem, el este conștient că istoriografia română în epoca sa se afla în perioada aurorală a începuturilor. O spune acum, a spus-o cu un an mai devreme: noi nu avem istorie; și când spune aceasta este evident că vrea să sublinieze că nu avem o istoriografie de tip modern care să se rupă de tradiția cronicărească. Ceea ce vrea să însemne, în spiritul istoriografiei romantice franceze, mai ales că noua istorie trebuie să depășească narațiunea de tip evenimential, că subiectul legitim al istoriei nu sunt numai elitele, ci și „poporul”. Democratismul ideologiei pașoptiste se regăsește pe deplin în noua istorie de tip romantic scrisă de Kogălniceanu sau de Bălcescu. Dar pentru Nicolae Bălcescu istoria este un instrument, alături de altele, în edificarea conștiinței naționale care la rândul ei este condiția esențială a construirii edificiului național: „Românii au trebuință astăzi să se întemeieze în patriotism și curaj și să câștige statornicie în caracter. Aceste rezultate credem că s-ar dobândi când ei ar avea o bună istorie națională și când aceasta ar fi îndestul răspândită. Privind la acel șir de veacuri, în care părinții noștri au trăit și la chipul cu care ei s-au purtat în viața lor soțială, noi am căuta să dobândim virtuțile lor și să ne ferim de greșelile în care au picat. Am părăsi, prin urmare, acel duh de partidă și de ambiție mârșavă. Am scăpa de acele temeri de nimic și d-acele nădejdi deșarte. Am dobândi adevăratele prințipe care trebuie să ne povățuiască în viața noastră soțială ca să ne putem mântui” (1845)⁶. Din fragmentul de mai sus am putea crede că istoricul are îndoieli în privința „mântuirii” naționale a românilor și istoria ar putea fi o soluție salvatoare. Or, noi știm că peste doar doi ani el își arăta încrederea incontornabilă în destinul românilor care timp de 18 secole au supraviețuit ca națiune și nu pot să dispară în secolul al XIX-lea⁷. Această încredere vine din concepția dezvoltării providențialiste a istoriei omenirii, care este de fapt o achiziție a filosofiei secolului al XVIII-lea⁸. Această credință în progresul continuu al omenirii contribuie poate la radicalismul revoluționar al lui Nicolae Bălcescu.

Cum spuneam undeva mai sus, istoria scrisă de romanticii români se democratizează atât la nivelul obiectelor de studiu – „să ne arate poporul român cu instituțiile, ideile, sentimentele și obiceiurile lui în deosebitele veacuri”⁹ (1845) –, cât și al surselor istoricului. Și în spiritul istoriografiei romantice europene, ceea ce ne interesează acum este includerea între sursele istoricului și a ceea ce azi am

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, *Scrieri istorice, politice și economice 1844–1847. Texte, note și materiale*, ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, București, Edit. Academiei R.S.R., 1974, p. 89 (Infra: *Opere*, vol. I, *Scrieri ...*).

⁶ *Ibidem*, p. 95

⁷ *Ibidem*, p. 212.

⁸ G. Zane, *N. Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Edit. Eminescu, 1975, p. 32–33.

⁹ N. Bălcescu, *Opere*, vol I, *Scrieri ...*, p. 95.

numi literatura populară. Între cele cinci tipuri de izvoare istorice pe care le identifică Bălcescu în 1845, unul important este constituit tocmai din „Poeziile și tradițiile populare. Oamenii întâi cântă, pe urmă scriu. Cei dintâi istorici au fost poeți. Poeziile populare sunt un mare izvor istoric. Într-însele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului. Învățații Grimm și Michelet s-au folosit mult de acest izvor istoric în scrierile lor asupra originii dreptului german și francez. Tradițiile sau poveștile populare sunt un izvor care slujește la aceeași țință ca și poeziile. Treaba agerii critici a istoricului este să deosebească într-aceste daturi, ca și în toate celelalte, adevărul de falsitate și să se poată bine folosi. O adunare, dar, a poeziilor și poveștilor ce se află în gura popoului român este o trebuință. Noi cerem spre aceasta ajutorul tuturor celor ce lăcuind pe la țară pot mai cu lesnire a le culege și a ni le împărtăși.”¹⁰ Izvor minor, pentru că, de fapt el nu îl va folosi niciodată în scrierile sale istorice. Dar el nu putea să nu rezoneze cu istoriografia occidentală, precum și cu interesul romantismului autohton pentru literatura populară. Este la curent cu planurile lui Vasile Alecsandri de a publica poezii populare și chiar îi promite sprijin: „Întorcându-mă în țară voi căuta, în primblarea mea prin țară, a aduna cântecele Valahiei și a ți le împărtăși, ca să faci o colecție completă”¹¹ (1847), plan niciodată dus la îndeplinire.

PĂMÂNTUL ȚĂRANILOR ȘI PĂMÂNTUL BOIERILOR – ISTORIA

Distanțarea de istoria evenimentială și corelativ, intrarea pe scena istoriografică a poporului, atât de mult clamată în texte normative atât de Nicolae Bălcescu, cât și de Mihail Kogălniceanu, este mai degrabă declarativă. Singura breșă modernă pe care istoriografia romantică autohtonă o realizează este centrarea interesului istoriografic pe o istorie a claselor sociale și a relațiilor de proprietate, adică spre subiecte cât se poate de contemporane și cât se poate de militante.

Nicolae Bălcescu abordează problema istoriei relațiilor agrare în două texte importante, unul din 1846 – *Despre starea soșială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebire timpuri* – și al doilea din 1850 – *Question économique des Principautés Danubiennes*. Vom urmări în paginile care urmează concepția care răzbate din aceste texte cu privire la problemele ideologice esențiale ale epocii: originea claselor sociale și evoluția relațiilor agrare. În plus, vom pune în oglindă, din această perspectivă, ideile și credințele lui Nicolae Bălcescu și cele ale lui Mihail Kogălniceanu. O primă constatare se impune de la sine: istoricul muntean este mult mai coerent decât cel moldovean și mult mai liberal de la început până la sfârșit; la el nu putem surprinde o dinamică a reprezentărilor istorice cu privire la proprietate, în primul rând, bineînțeles, datorită unui fapt esențial: nu a avut timpul necesar unei asemenea dinamici – textele sale sunt scrise

¹⁰ *Ibidem*, p. 96.

¹¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori...*, p. 66.

într-un interval de cinci ani. Dar chiar și așa, e cu totul remarcabil că deja la 1850 Nicolae Bălcescu seamănă cu Mihail Kogălniceanu de la 1891. Și când spun aceasta, mă gândesc la faptul că versiunea pur liberală a istoriei sociale a proprietății, așa cum apare la Kogălniceanu doar la sfârșitul vieții, este identică cu cea a confratelui său muntean de la începutul deceniului șase.

Dar să începem cu începutul: momentul 1846. Cercetarea lui Bălcescu pornește de la un fapt contemporan – „starea soțială a muncitorilor plugari” – și, implicit, de la necesitatea îmbunătățirii acesteia, premisa socială a pașoptismului românesc. Că situația socială a țărănimii era dezastruoasă o spun mai toți pașoptiștii; că ea trebuie ameliorată o susțineau cu toții. Suntem acum în mijlocul unei mari bătălii ideologice în ceea ce s-a numit „cestia rurală” sau țărănescă în care ideologii pașoptiști construiesc argumentele ce trebuiau să sprijine reformele sociale. Nicolae Bălcescu este cel mai important ideolog al generației sale în problema proprietății. Scopul său este de a dovedi legitimitatea programului agrar pe care revoluția de la 1848 din Țara Românească va încerca timid să îl pună în aplicare. Și ce ar putea legitima mai bine reforma proprietății decât dovedirea faptului că actuala stare de lucruri este rezultatul furtului și al jafului?! În aceste condiții, reforma proprietății și, deci, împrumutarea țărănilor este doar un act dezirabil de justiție socială. Nicolae Bălcescu își propune așadar să pornească în trecut pe firul istoriei și să descâlcească firele încurcate ale apariției claselor sociale și ale relațiilor lor cu pământul și proprietatea. Să vedem deci cum își imaginează din acest punct de vedere începuturile feudalismului românesc. Să-i dăm cuvântul: „Unii din istoriografii noștri, necăutând printr-o critică sănătoasă a se orienta prin întunerecul ce din mulțimea fabulilor acoperă începutul istoriei noastre, precum a tutulor popoarelor vechi și nouă, s-au plecat a crede că Radu Negru, în Țara Românească, ca și Bogdan Dragoș în Moldova, au fost niște concheranți, ce au coprins aceste țări și le-au împopulat, găsinde-le pustii. D-aici s-au întemeiat a zice că tot pământul a fost proprietate a statului și că împărțirea lui în proprietăți private a urmat prin voința și dăruirea stăpânitorului. Nouă această părere ni se pare rătăcită (...) Dacă Radu Negru și Bogdan Dragoș au găsit țările populate, ei n-au putut fi concheranți, căci niște stăpânitori de staturi așa mici ca Făgărașul și Maramureșul nu putea avea destulă putere spre a coprinde asemenea provincie. De n-au venit ca concheranți, ei n-au putut robi, n-au putut deposede un popor întreg, ci dimpotrivă, au trebuit a respecta obiceiurile lui, după cum istoria lămurit ne spune că au respectat pe ale banatului Craiovii. Feudalitatea dar nu se putu introduce în țări cu acești domni. Munții era mai populați și tot locuitorul a trebuit să aibă moșia sa. Acum încă cei mai mulți moșneni se află la munți. Câmpia, care din apăsarea năvălirii barbarilor pe alocurea rămăsese pustie, trebuie să fi rămas pe seama statului, formând ceea ce la romani se numește ager publicus. Din aceste locuri domnii făcea dăni. Ele însă au trebuit să fie puține la număr, căci curând după aceea vedem pe domni a fi siliți a cumpăra moșii de la moșneni, spre a face danie vreunui boer sau a înzestra vro mănăstire.”¹²

¹² N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, *Scrieri...* pp. 154–155.

Primul pasaj din textul de mai sus, cel în care respinge teoria cuceririi, este fără îndoială o trimitere exactă la teoriile istorice ale lui Mihail Kogălniceanu, fără a-l numi însă. El respinge teoria cuceririi, susținând mai degrabă varianta colonizării. Dar această alegere pare mai degrabă de natură etică, pentru că tot el susține că cele două sisteme clasice de ocupare a unui teritoriu – cucerirea sau colonizarea – dau naștere la tipuri de societăți diferite: „Despotismul, dar, este sufletul concuistei, după cum egalitatea este sufletul colonizației.”¹³ Iar democrația este superioară despotismului. Alegerile lui Nicolae Bălcescu par totdeauna de natură etică. Dacă revenim însă la textul nostru, remarcăm cu ușurință principale sale articulații: nașterea statelor feudale nu are loc prin cucerire și nu dă naștere la robirea populației existente – țărănime liberă – care continuă să trăiască liniștită pe proprietățile sale din zona montană, așa cum trăia și la mijlocul secolului al XIX-lea. Marele domeniu feudal ia naștere doar pe locurile pustii din câmpiile necultivate ale celor două țări. Ne vom pune întrebarea firească cine a muncit pe aceste domenii feudale înființate în pustie? Și cum de se ajunsese în secolul al XIX-lea la ceea ce Nicolae Bălcescu numea „acea monstruoasă soțială ca o țară întregă să robească la vro câțiva particulari”?¹⁴ Aici de fapt este cheia demonstrației. Ei bine, dacă după Dimitrie Cantemir Mihail Kogălniceanu considera șerbii străini robiți în urma războaielor la granițe, acoperiți deci de un dublu stigmat –, unul etnic și unul al lipsei virtuților militare –, Nicolae Bălcescu este mult mai concesiv cu acești dezmoșteniți ai soartei. Pentru el, șerbii care vor popula domeniile feudale timpurii sunt coloniști și cu toții sunt români: în Țara Românească ei vin de la sud de Dunăre împinși după 1320 de presiunea otomană, iar în Moldova de Jos (unde el presupune că ar fi fost marile domenii feudale) ei sunt aduși din Moldova de Sus și, ca o supremă concesie, adaugă „cum și din alte țări vecine”¹⁵. Să fi fost aceștia din urmă tot români? Nu ar fi nimic de mirare să fie așa, căci Nicolae Bălcescu are mare încredere în „nația română” și o vede peste tot, de la Marea Neagră până în Munții Balcani; citatul merită reproduș: „Nația română din toate națiile orientului are cel mai frumos viitor. Este mare, cred mai la 10 milioane, este compactă și coprinde tot ținutul din Tisa până la Marea Neagră și din Carpați la Balcani. Căci trebuie să știi că în Transilvania, afară de vro 400 mii săcui și sași, ungurii sunt numai vro câteva mii și încolo tot români. Asemenea în Banat, dincoacii de Tisa, sânt foarte puțini sârbi. În Bulgaria m-am mirat încă foarte mult neîntâlnind din Balcani și până la Dunăre niciun sat bulgăresc, și numai sate românești. Unde sânt bulgarii? În Bulgaria se află puțini prin orașe și apoi între Vidin și Niș și dincolo de Balcani. Românii se întind în toată Bulgaria proprie și pe tot malul drept al Dunării până la Belgrade. În partea servică, pe Dunăre, dupe cum mi s-a spus, sânt mai mult de 40000 familii române. Bulgaria proprie dar, dupe locuitorii ei de astăzi, este o țară românească. Vezi dar că am drept să reculez hotarale patriei

¹³ *Ibidem*, p. 153.

¹⁴ *Ibidem*, p. 156.

¹⁵ *Ibidem*, p. 155.

noastre până în Balcani.”¹⁶ Bulgaria – o țară românească sau doar câteva mii de maghiari în Transilvania sunt două afirmații care, fără îndoială, șocau chiar și în epocă, cum șochează și pe cititorul contemporan. Poate că nu păreau atât de extravagante lui Ion Ghica, părintele panromânismului, căruia îi este adresată scrisoarea din 1849 de unde este preluat citatul. Dacă Nicolae Bălcescu vede la 1849 români peste tot în jurul spațiului etnic central locuit de români, este cu atât mai probabil că putea să creadă că în urmă cu câteva secole ponderea lor să fi fost chiar mai mare.

Dar să ne întoarcem la demonstrația noastră și să constatăm că la o vreme oarecare după înființarea statelor feudale structura proprietății se clarifică astfel încât ea seamănă cu cea de la mijlocul secolului al XIX-lea: pe de o parte avem marile domenii lucrate cu țărani dependenți colonizați, iar pe de alta, avem marea masă a țăranilor liberi. Versiunea acesta nu înlătură ascendentul moral al vechii boierimi, care este văzută chiar și de Nicolae Bălcescu ca o clasă războinică ce obține ca danii de la domnitor acele domenii pustii, pentru merite militare. Însă ea asigură onorabilitate țăranilor dependenți. Din acest moment și până în cel în care scria autorul, istoria relațiilor de proprietate se reduce la o continuă expropriere a țăranilor liberi în favoarea marilor proprietari. Autorul are chiar și ambiția de a surprinde cauzele acestui transfer continuu de proprietate: „interesul”, „nevoia” și „sila”. Și din acest moment și prin acest transfer, începe marea tulburare morală a imaginii boierimii care profită de nevoile unei țărâni sărăcite de războaiele cu turcii sau, pur și simplu, își impune autoritatea asupra țăranilor liberi și a proprietăților lor cu sila. Iar imaginea țăranilor liberi care își pierd proprietățile devine tot mai limpede din punct de vedere moral: ei își vând proprietățile de bună voie boierilor (interesul) „spre a scăpa de tirania guvernului”; sau de nevoie, în urma sărăcirii survenite în vremea războaielor cu turcii ori cu vecinii, deci la propriu pentru apărarea libertății patriei; sau acestea le sunt răpite prin abuz pur și simplu¹⁷. În acest proces, victima este țărâni liberă, iar opresorul este boierimea. Iar ca o culme a ingraturății, în vremea lui Mihai Viteazul statutul țăranului dependent de pe moșie decade și mai mult, el se transformă în rob. Judecata morală a autorului este zdrobitoare: „robia fu răsplata claselor de sus ale soțietății către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat todauna, le-au păstrat în poziția lor și au jărfit și muncă și bani și viață, pentru patrie și libertate. De atunci, de la Mihai Viteazul, țara se împărți în două tabere vrăjmașe, având interese împotrivate.”¹⁸ Citind acest pasaj nu poți decât să te revolți!

Dar nu textul din 1846 este marea contribuție a lui Nicolae Bălcescu la istoria socială a proprietății, ci broșura din 1850. În fapt, ea este o sinteză a tot ceea ce gândise și scrisese anterior pe acest subiect, în 1846 și 1848. Dacă ar fi să rezumăm cât mai succint problematica abordată, poate cel mai bun ghid ar fi tot autorul care în preajma apariției îi scria lui Ion Ghica: „Gândesc că am sleit chestia și am dat

¹⁶ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori...*, p.160.

¹⁷ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, *Scrisori...*, p. 155–157.

¹⁸ *Ibidem*, p. 157.

lovituri de bardă Regulamentului și boierilor.”¹⁹ Și, într-adevăr, antiaristocratismul său este la 1850 extrem de radical. Pentru el, boierimea nu este decât o: „oligarchie bureaucratique composée de despotes peureux, corrompus et ravisseurs, vivant d’illégalités et d’abus, méprisant la morale et l’humanité, exploitant le pays à leur profit et se laissant exploiter eux-mêmes par les Russes; tyrans envers leur patrie, esclaves envers ses ennemis.”²⁰ Accentele sale antiaristocratice amintesc flagrant de cele ale lui Mihai Eminescu din publicistică: boierimii corupte rezultate din alianțele cu fanarioții secolului al XVIII-lea i se refuză chiar și statutul de români; sunt, ca și la acesta, o clasă socială aparte care a rupt legăturile cu solul etnic din care se hrănește, sunt un parazit social²¹. Și acum este poate momentul să ne întrebăm, de unde oare o asemenea autentică ură împotriva boierimii? Să fie empatia cu chinuții soartei – țăranii? Să fie poate și trecutul său explicația? Să fie și contextul emigrației care să-și fi pus amprenta asupra gândirii personajului nostru? Probabil că toate laolaltă și poate chiar și altele. Că Nicolae Bălcescu empatizează cu soarta țăranimii, este dincolo de orice îndoială. O dovedesc, de pildă, primele pagini ale broșurii pe care o analizăm aici în care, în spirit romantic, alege să prezinte starea de lucruri din Principate ca și când ar fi fost văzută cu ochii unui călător străin. Imaginea pe care o schițează cu această ocazie țăranului este demnă de pana unui Dinicu Golescu. Țăranul obidit al lui Bălcescu este „un fantôme, hâve, fiévreux, à peine couvert de haillons, [qui] surgit de dessus terre; l’étranger, saisi d’une impression pénible, se demande si c’est une figure humaine ou quelque être inconnu à la science qu’il a devant les yeux, et ce n’est qu’à la longue qu’il découvre dans ces traits amaigris la trace d’une grande et noble origine; le sourire amer qui effleure cette physionomie, le regard douloureux mais encore fier qui s’élève vers le ciel par intervalles, accusent une souffrance injuste contre laquelle ce regard et ce sousrire semble protester. Indecis entre la pitié et le mépris, en apprenant que cette triste créature est l’habitant et le cultivateur du beau jardin qu’il admirait tout à l’heure, le voyageur est amené à croire que le peuple de ces contrées este le plus misérable, le plus dégradé, ou le plus malheureux, le plus opprimé des peuples.”²² După descrierea nenorocitului țăran nu putea să urmeze decât un strigăt de revoltă în favoarea aceleiași țăranimi pe măsura textelor programatice al Revoluției din care nu poate să lipsească dovada injustiției supreme: „quand on apprend que celui qui ne possède rien, ni droits ni avoir, ni même la propriété de ses bras, la première et la plus sacrée des propriétés, paye l’impôt de son argent, de son travail et de sa personne tandis que ceux qui possèdent tout, la terre, le capital, les droits et l’Etat, ne payent absolument rien, n’aident en rien à la chose publique; certes, alors l’étranger, quelqu’impassible qu’il soit, ne peut s’empêcher de flétrir cette absence totale de justice et de

¹⁹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori...*, p. 221.

²⁰ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II: „Scrieri istorice, politice și economice 1848–1852”, ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, Edit. Academiei R.S.R., 1982, p. 99.

²¹ *Ibidem*, p. 101.

²² *Ibidem*, p. 42.

s'indigner contre cette classe parasite qui souce par tous les pores le sang de ce peuple déshérité.²³ Prin aceste texte se conturează în scrierile lui Nicolae Bălcescu chipul țăranului obidit. Acesta însă nu ocupă un loc central în scrierile sale pentru simplul motiv că nici Nicolae Bălcescu nu pare a fi un mare iubitor de țărani așa cum se prezentau ei la mijlocul secolului al XIX-lea. Empatia de care dă dovadă nu îl împiedică să vadă țăranimea cu un ochi critic. Vorbind de condițiile sociale ale secolului al XVIII-lea, chiar și Nicolae Bălcescu aderă, cu rezerve e drept, la un stereotip clasic despre țăranime – lenea²⁴: „L'avidité insatiable des boyards indigènes, la tyrannie fiscale des phanariotes, l'énormité et la multiplicité arbitraire des impôts s'appesantirent sans frein, sans règle, sans mesure, sur la population. Incertains du jour et du lendemain, assaillis par les agents brutaux de la force publique, qui pouvaient au nom du fisc les priver de leurs instruments aratoires ou de leurs bestiaux, les paysans délaissèrent l'agriculture, négligèrent le sol et n'en travaillèrent plus que ce qu'il leur fallait pour nourrir leurs enfants. La crainte de voir le fruit du travail passer dans des mains rapaces enfant a un découragement profond et général. Ce découragement avec le temps dégénéra en paresse, ce vice qu'on leur impute aujourd'hui à crime. Il est vrai que ce vice existe mais les causes qui l'ont produit existent également.”²⁵

Nicolae Bălcescu pare mai degrabă revoltat de nedreptate, de injustiție, iar intervențiile sale în favoarea țăranimii vin dintr-un spirit democratic în care dreptatea și egalitatea sunt bunuri supreme. Într-un fel Nicolae Bălcescu acționează în favoarea țăranimii malgrée-elle. El pare să iubească mai puțin țăranul real și mai mult țăranul ca actor social. Să ne reamintim că același lucru îl constatasem cu o altă ocazie, mai întâi în cazul lui Vasile Alecsandri, iar apoi în cel al lui Mihail Kogălniceanu. Toți acești boieri democrați și liberali par mai puțin atașați de țăranul în carne și oase, decât de o imagine abstractă a țăranului ca bază demografică și economică a edificiului național. În fapt, cum am mai spus, lupta pentru dreptate socială și pentru împrăștierea țăranilor este doar o strategie pentru atingerea scopului suprem: înființarea unui stat național puternic și prosper. Toți pașoptiștii, într-o formă sau alta, mărturisesc acest crez, iar Nicolae Bălcescu nu face excepție; și pentru el: „par appropriation seule nous pouvons parvenir à assurer la liberté des paysans, stabiliser le droit de propriété et intéresser le peuple à sa défense et à sa conservation; l'organisation de la petite et de la grande culture donnera l'essor, par le développement de l'agriculture, à l'industrie, au commerce et à la richesse nationale; nous accroîtrons par l'aisance la population, nous ramènerons parmi nous un million de Roumains que le Règlement a contraints de quitter le pays, et attirerons des colonies étrangères; enfin nous rappellerons, mais seulement à cette condition, les

²³ *Ibidem*, p. 43.

²⁴ Pentru stereotipul lenei țăranului, vezi lucrarea lui Constantin Bărbulescu, Vlad Popovici, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Contribuții*, Cluj-Napoca, Edit. Accent, 2005, p. 105–170.

²⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice, politice și economice 1848–1852*, ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, Edit. Academiei R.S.R., 1982, p. 53.

différentes classes de la société aux sentiments de fraternité et solidarité propres à conjurer dans l'avenir les révolutions et les tourmentes sociales.”²⁶ Altfel spus, împrumutarea vindecă toate relele sociale ale țării, iar viitorul devine dintr-odată mai luminos.

Dacă ne întoarcem însă la întrebarea inițială, putem acum afirma că antiaristocratismul său nu vine în mod neapărat dintr-o prea mare iubire țărani, existență totuși, dar într-o formă mediată. Să aibă atunci situația personală vreă legătură? Posibil, dacă ne gândim la situația familiei Bălcescu: mică boierime ruinată de o conjunctură nefavorabilă. Copilăria bucureșteană a tânărului Bălcescu este plină de asperități, dar, oricum, dincolo de spectrul sărăciei absolute. Ceea ce nu înseamnă că frustrările nu ar fi putut fi enorme. Fără îndoială că lipsurile materiale și declasarea familiei după 1821 și mai ales după moartea timpurie a tatălui²⁷ și-au adus o contribuție la radicalismul politic și social al lui Nicolae Bălcescu.

Și în sfârșit, ultimul element luat în calcul ar fi situația specială a emigrației muntene. Cele mai radicale texte ale celor mai radicali pașoptiști sunt scrise în perioada acestui exil prelungit. Cezar Bolliac se radicalizează la Paris, iar poeziile scrise în această perioadă mustesc de un antiboierism feroce. În cazul lui și al lui C.A. Rosetti, Mihai Zamfir chiar vorbește de un „romantism extremist”²⁸. Și tot Zamfir constată că există o „emblemă stilistică” a exilului, ceea ce vrea să însemne că, indiferent de tipul de scriitură anterioară anului 1848, în exil toți literații noștrii încep să scrie cu accente biblice și mesianice. Exilul prelungit este o adevărată traumă²⁹ care radicalizează spiritele romantice prin suferință și prin contactul cu principiile democratice ale unei societăți în plină transformare cum este cea franceză.

Oricum ar fi și oricare i-ar fi cauzele, Nicolae Bălcescu se înscrie alături de C.A. Rosetti sau Cezar Bolliac în rândul celor mai radicali neiuibitori de boieri.

Dacă revenim la firul demonstrației noastre și deci la textul din 1850, putem să constatăm cu ușurință că în problemele originii proprietății solului și ale colonizării marilor domenii nu apar modificări semnificative în cei patru ani ce despart cele două texte analizate. Mai precis, Nicolae Bălcescu nu face decât să reia în broșura franceză uneori aproape cuvânt cu cuvânt textul publicat în „Magazin istoric pentru Dacia”. Totuși, acum între sursele colonizării alături de țărani din Moldova de Sus și cei veniți de la sud de Dunăre, apare și Transilvania, se subînțelege – românii din Transilvania³⁰.

Iar acum, pentru a încheia, vom aminti că Nicolae Bălcescu revine asupra acestor subiecte și în ultima lui lucrare – *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* –, însă nu va modifica niciun accent din ceea ce scrisese în 1846 și reiterase în 1850³¹.

²⁶ *Ibidem*, p. 85.

²⁷ Vezi Dan Berindei, *Bălcescu*, București, Edit. Historia, 2008, p. 13–24.

²⁸ Mihai Zamfir, *Din secolul romantic*, București, Edit. Cartea Românească, 1989, p. 132–146.

²⁹ *Ibidem*, p. 106–119.

³⁰ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice, politice și economice 1848–1852*, ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, Edit. Academiei R.S.R., 1982, p. 44–47.

³¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. III, volum îngrijit de Daniela Poenaru, București, Edit. Academiei R.S.R., 1986, p. 15–17.

Pentru el, era dincolo de orice îndoială că țărani clăcași din vremea lui sunt urmașii coloniștilor români aduși la începuturile Evului Mediu pentru a popula domeniile boierești pustii sau urmașii țăranilor liberi care de-a lungul timpului fuseseră deposedați de pământurile lor de o boierime rapace și profund imorală. Iar țăranii liberi sunt urmașii țăranilor care populau țara înainte de descălecat.

PAMÂNTUL BOIERILOR SI PĂMÂNTUL ȚĂRANILOR – REVOLUȚIA

Nicolae Bălcescu este istoric, dar la fel de mult, dacă nu chiar mai mult, este un om de acțiune – este revoluționarul perfect, dedicat total cauzei sale și pe care nimic nu îl poate abate din drum. Nici familia, pe care o sacrifică „convicțiilor” sale puternice, așa cum mărturisea în 1849 într-o scrisoare emoționantă adresată lui A.G. Golescu: „Biata mamă-mea, singura dragoste și adorație a mea, e așa nenorocită. Totdauna am sacrificat-o dorinții mele către țeară. De 10 ani de când o tot fac să sufere pe dânsa, care nu poate găsi mângâiere în convicții puternice ca ale noastre. Imaginea mamei, bătrână, bolnavă, nenorocită, ea care e așa de bună, care a jertfit atâta pentru noi și care acum sufere atâta, e neîncetat înaintea ochilor mei.”³² Nici împlinirea personală care îndeobște prin căsătorie și întemeierea unei familii, „fericire intimă” cum o numește Bălcescu, pe care o apreciază atât, cum ne asigură într-o scrisoare către Ion Ghica din 1847, dar pe care și-o refuză, bănuim din motive de precaritate economică și instabilitate a condiției revoluționarului de profesie care știa că este³³. Pentru cauza sa, Nicolae Bălcescu sacrifică toate bunurile lumesti. Toată viața, așa scurtă cum a fost, i-a fost marcată de activitatea revoluționară; practic, nu este mișcare revoluționară în Țara Românească în care el să nu fi fost implicat: 1840, 1843, când nici nu ieșise bine din închisoare în urma primei aventuri și, în sfârșit, 1848! Și, în plus, și 1849! Pur și simplu Nicu Bălcescu, fiul mijlociu al „serdăresei Zinca Petreasca Bălcescu”³⁴ nu poate să stea deoparte, este un revoltat perpetuu. Nemulțumirea lui este însă aceea a unei întregi clase de tineri boieri și a unei întregi epoci. Și dacă luăm de bună descrierea stării sociale și politice a Principatelor așa cum o prezintă revoluționarii pașoptiști, nu putem decât să ne indignăm și noi alături de ei. Cu toții emit în scrieri personale sau în documente publice, unele cu caracter programatic, o critică acidă a situației țării. Ar fi fost culmea ca tocmai de la Nicolae Bălcescu să nu avem un astfel de text! El există și ne dă dimensiunea revoltei interioare pe care o trăiau pașoptiștii. Dar cum arată Principatele la 1847 în viziunea unui revoluționar radical ca Nicolae Bălcescu? Cum facem de obicei, îl vom lăsa chiar pe el să vorbească, de data aceasta în fața studenților români din Paris: „Aceea ce vedem în Moldavia și România, în loc să ne mângâie, adaugă întristarea noastră. Niște cârmuiri asupritoare, corupte,

³² N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, *Scrisori...*, p. 118.

³³ *Ibidem*, p. 59.

³⁴ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 402.

ipocrite, trăind prin ilegalități, fără altă regulă decât interesul lor, fără altă mărghinire decât voința lor, indiferente asupra mijloacelor, priimindu-le pe toate, numai să le ducă la ținta lor; prefăcând înșelătoria, vicleșugul, călcarea jurământului, tâlhăria chiar în arta de guvernare; disprețuind morala și omenia; exploatând în sfârșit țara în folosul lor și lăsându-se a fi exploatate și dânsese în folosul străinilor, tirane către patria lor, roabe către dușmanii ei. De vom privi clasele de sus ale societății, boierii mari sau mici, carii singuri reprezentează puterea țării, îi vom vedea ambițioși, egoiști, urându-se și sfâșiindu-se unii pe alții, plecați, supuși către cei mai mari, despoți către cei mai mici, vânduți sau gata să se vândă la oricine va voi să-i cumpere, luându-și drepturi ce n-au; crezând că statul e o proprietate a lor și că vechea lor supremație trebuie a ramânea în vecinicie neclintită. Ei fac opoziție când interesul egoist le-o povățuiește. În putere, în slujbă când se află, sunt despoți, jefuitori; i-ați scos din slujbă sunt patrioți, își ascund interesul personal supt frumoasele cuvinte de patriotism, de libertate, de legalitate. Dar din norocire masca lor a căzut. Noi îi cunoaștem, noi știm că religia, morala, politica lor este interesul egoist, și numai interesul. De privim poporul, îl vedem și pe dânsul corupt, degradat, trăind în ticăloșie și în lacrimi, deprins de o vreme îndelungată a suferi jugul asupririi în tăcere, indeferent la ceea ce se lucrează deasupra lui, la certele ce se fac, căci interesele lui materiale nu sunt legate de dânsese; înșelat întotdeauna, el nu mai crede la un viitor, el nu mai nădăjduiește o prefacere în starea lui.³⁵ Cuvintele lui trebuie să fi produs senzație în rândul auditorilor. Să nu uităm că suntem înainte de 1848 și înainte de textele incendiare ale documentelor programatice scrise de Alecsandri sau Kogălniceanu. Formula este însă aceeași: se trec în revistă mai întâi abuzurile guvernării, și apoi avem un panoptic al claselor sociale, începând cu cele de sus și până la cele de jos. Nu altfel o să procedeze mult mai târziu Vasile Alecsandri în celebra *Introducere la operele lui Costache Negruzzi*. În cazul de față, trebuie să remarcăm viziunea pesimistă asupra țărănimii care nu apare înzestrată cu mari valori morale, ci, mai degrabă, aproape ca o gloată abrutizată de abuzuri și suferințe. O victimă perfectă a regimului regulamentar. Ei bine, această situație trebuia să înceteze. Și dacă privim cu atenție mișcările revoluționare sau conspirative de după 1840, toate au și o componentă de reformare a proprietății, privită ca principală modalitate pentru țărănime de ieșire din cercul vicios al sărăciei; iar pentru Nicolae Bălcescu problema proprietății este cheia de boltă a revoluției. Revoluție al cărei succes nu poate fi obținut în lipsa adeziunii țărănimii. E simplu, e elementar și totuși foarte greu de realizat.

În scrierile lui Nicolae Bălcescu problema împrumutării țăranilor în timpul revoluției de la 1848 apare în mai multe rânduri, dar în principal o regăsim într-un text în întregime dedicat ei, publicat chiar în timpul Revoluției, dar și în *Question économique...* (1850) despre care am mai vorbit și unde sunt prezente chiar vocile țăranilor așa cum s-au rostit ele în scurtul timp cât Comisia proprietății a funcționat în Țara Românească, în august 1848. Toate aceste texte nu sunt altceva decât o

³⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, *Scrieri...*, p. 173–174.

pledoarie pentru împrăștiere și pentru drepturile țăranilor asupra pământului. Argumentele puse în joc sunt extrem de variate, de la cele de natură filosofică sau de economie politică până la cele ale dreptului celor care muncesc. Ceea ce mi se pare interesant este că acum avem puse față în față, în oglindă, argumentele dreptului la proprietate ale ambelor părți. Într-un fel, Nicolae Bălcescu se erijează în Marele Judecător a cărui voce ca un glas al destinului rostește Adevărul: „voi proprietari și nobili totdeodată, prin drept de moștenire, vi s-a întâmplat vreodată să vă întrebați cum sunteți posesori ai averilor voastre, pentru ce luați pe fiecare an așa de mari venituri și care este întinderea drepturilor voastre asupra pământurilor ce ocupați? Suntem siguri că n-ați avut niciodată această curiozitate, că niciodată o asemenea întrebare nu v-a trecut prin minte: de aceea și noi voim a vă împlini această capriție, și a vă ajuta în întrebările și răspunsurile ce vă veți face. Veți auzi adevărul, adevărul astfel precum este înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și înaintea conștiinței voastre chiar, dacă aveți vreuna. Ne vorbiți de drepturile voastre, de pământurile voastre, ne ziceți, aceste pământuri, aceste drepturi sunt ale noastre; le-am moștenit de la părinții noștri, de la moșii noștri și părinții noștri; și moșii noștri de la părinții lor, de la moșii lor și așa mai încolo; și conchideți toți. Așadar aceste pământuri sunt absolut ale noastre, numai ale noastre și nimeni n-are să se amestece. Rătăcire, fatală rătăcire, căci țăranii de ar avea nițel spirit, și mulți încep a și avea, ar putea prea bine să se slujească împotriva voastră chiar cu argumentele cu care v-ați slujit, și să vă răspundă astfel: «Pe aceste pământuri unde ne aflăm astăzi, se aflau și părinții noștri și moșii noștri; afară de aceasta în timpurile mai depărtate, cea mai mare parte a țării era acoperită de păduri și câmpii întinse pline de mărăcini (toți bătrânii de optzeci de ani pot să mărturisească că pădurile se întindeau până la marginile Bucureștilor); de atunci pădurile au perit, mărăcinii s-au curățat și pământurile ocupate de dânșii s-au făcut bune de arături, de fânează, și veniturile voastre s-au înzecit și îmbilșugarea asemenea; dar părinții noștri și noi care am grămădit sudori peste sudori, muncă peste muncă ca să schimbăm pământurile voastre nelucrate în câmpii roditoare, de ce schimbare, de ce folos avem să ne bucurăm și noi în trista și neschimbata noastră soartă? De nimic, și iar de nimic; aceeași ticăloșie, aceleași suferințe, aceleași tânguiri ca și mai înainte. Dar aceasta este o nedreptate, voi v-ați însușit lucrul întreg și ceasul dreptății a bătut și trebuie să vă recunoașteți creditorii noștri, avem un drept asupra pământurilor voastre, drept ce ni-l dă munca noastră și a strămoșilor noștri, adăugată din generație în generație, din veac în veac, muncă care a folosit numa vouă când trebuia să ne folosească și nouă, fiind că în orice exploatare în comun, dacă unii se folosesc, ceilalți trebuie asemenea să se folosească; căci dacă voi ați contribuit cu pământurile voastre, și noi am contribuit cu brațele noastre, contribuție care este o proprietate tot așa de legitimă, tot așa de scară ca și proprietățile voastre; căci dacă voi ca posesori pretindeți, și aveți drept să pretindeți, a întrebuița pământurile voastre și a trage beneficiuri, și noi ca lucrători ar fi trebuit să fim stăpâni pe brațele noastre, să ne folosim de munca noastră, singura noastră stare, singurul mijloc de scăpare nouă, dezmoșteniții acestei lumi; muncă, în sfârșit, care

dacă, de timpii nepomeniți, ar fi fost adunată, întrebuințată în folosul nostru, astăzi am fi fost destul de bogați, în destulă îmbilșugare ca să refuzăm bucățelele de pământ ce unii vor să ne dea și pe care zgârcenia voastră ni le dispută încă».”³⁶

Textul din care am preluat citatul de mai sus a apărut la sfârșitul lui august 1848 în chiar ziarul guvernului provizoriu și exprimă poziția lui Nicolae Bălcescu în problema proprietății. Or, noi știm astăzi că Nicolae Bălcescu a fost, alături de Ion Ionescu de la Brad și C.A. Rosetti, cel mai fervent susținător al împrumutării țăranilor. Și de asemenea știm că atitudinea guvernului provizoriu față de articolul 13 al Proclamației de la Islaz, număr cu ghinion într-adevăr, nu a coincis deloc cu nerăbdarea și cu radicalismul tânărului Bălcescu, guvernul adoptând tactica tergiversării și lăsând rezolvarea problemei pe seama viitoarei Adunări Obștești³⁷. Care nu s-a mai întrunit niciodată. În momentul când scria acele rânduri, fără îndoială, Nicolae Bălcescu știa că împrumutarea țăranilor nu va avea loc în vara lui 1848, dar a vrut, cum va face și mai târziu prin scrierile sale, să „dea lovituri de bardă” boierilor și să lanseze în dezbateră publică argumentele împrumutării, varianta țărănească. Pentru că observăm că acum el vorbește în numele țăranilor, care nu au „spirit”, cu toate că unii încep să aibă... Cei care au început să aibă sunt chiar cei 18 reprezentanți ai țăranilor din Comisia Proprietății pe care îi citează cu mare satisfacție în *Question économique des Principautés Danubiennes* (1850). Unii dintre aceștia, ca părintele Neagu, argumentează drepturile țăranilor asupra pământului parcă citând vorbele pe care Bălcescu le pusese în gura țăranilor în textul din august 1848: „Si, disait-il, le ciocoï (le boyard) avait pu mettre la main sur le soleil, il s'en serait emparé et aurait vendu au paysan, contre l'argent, la lumière et la chaleur de Dieu! Si le ciocoï avait pu prendre possession des eaux de la mer, il en eût fait un objet de spéculation; et alors, il aurait asservi le paysan par les ténèbres, par le froid, par la soif, comme il l'a asservi par la faim, en s'emparant de la terre! Et maintenant, je demande, ajoute-t-il, combien de propriétaires ont labouré leurs champs avec leurs propres charrues, combien ont ramassé les récoltes avec leurs seuls bras? Je crois qu'aucun d'eux ne l'a fait; je crois que ces labours se sont faits à l'aide de la corvée, que les récoltes ont été recueillies et enmagasinées par les gens de corvée. La sueur du paysan a produit ces récoltes. Direz-vous que vous avez acheté la terre avec l'argent? Vos terres, Messieurs, pourraient bien ne vous rapporter rien, si nous n'étions là pour remplir vos magasins de produits et vos maisons d'or et d'argent. Cette richesse n'est pas le fruit du travail de vos bras, elle est faite au prix de la sueur de nos fronts, sous les coups de votre fouet joint au fouet gouvernemental. Voudriez-vous dire que vous avez conquis cette terre par la glaive dans les siècles passés et oubliés? Mais nous, où étions-nous alors? N'étions

³⁶ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice, politice și economice 1848–1852*, ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, Edit. Academici R.S.R., 1982, p. 25–26 (Infra: N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice ...*).

³⁷ G. Zane, *N. Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Edit. Eminescu, 1975, pp. 220–229; 235–245.

nous par le hasard avec vous et dans vos rangs? Depuis que vous l'avez conquise par la sabre, l'avez-vous si bien gardée avec le sabre, que le pied d'un ennemi ne l'ait foulée?... Non, Messieurs, vous avez abandonné au sabre cette terre que vous aviez gagnée par le sabre, pour sauver lâchement votre vie. Vous avez fui sans penser au pays, sans penser à nous. Qui a gardé vos propriétés, qui a empêché qu'un autre ne vînt s'en emparer et en prendre possession de votre lieu et place? Elles ont été gardées par le vigneron, par le laboureur, par le pâtre et par tout le peuple avec la sabre de la sagesse et de la fatigue de son front. Avec la sagesse le peuple a émoussé le sabre de l'ennemi; avec sa sueur et la fatigue de ses bras il a nourri l'ennemi qui lui passait sur le corps!»³⁸ Dacă chiar acestea sunt cuvintele deputatului țăran, înseamnă că atmosfera dezbaterilor din Comisie a fost extrem de tensionată! Și mai înseamnă că țăranul nostru era la curent cu întreaga teorie istorică a ocupării solului în feudalismul românesc, ceea ce pare cu adevărat greu de crezut. Și totuși, procesele-verbale ale ședințelor Comisiei Proprietății dovedesc că argumentele de natură istorică sunt pe masă atunci când se justifică oportunitatea împrumutării țăranilor și că ele sunt stăpânite de ambele tabere. Dar întrebarea pe care trebuie să ne-o punem este dacă liderul țăranilor, preotul Neagu Benescu, chiar a rostit aceste cuvinte? Sunt ele oare în procesele verbale ale ședințelor Comisiei? O verificare chiar și sumară ne dovedește pe de o parte că nu, preotul lider al țăranilor nu a rostit imprecățiile radicale antiboieresti din prima frază a citatului de mai sus și nici restul textului nu urmează cuvânt cu cuvânt procesul verbal al ședinței în care s-au rostit aceste cuvinte, dar că da, chiar dacă probabil Bălcescu nu are la Paris la dispoziție procesele verbale, el reproduce destul de corect ideile argumentației pro-țăărănești rostite de Benescu în chiar prima ședință a Comisiei Proprietății.³⁹

Oricum ar fi, din acest moment în problema proprietății zarurile fuseseră aruncate: dreptul țăranilor la pământ prin proclamația de la Islaz, prin constituirea și dezbaterile Comisiei Proprietății și prin articolele din presă, cum este și cel al lui Nicolae Bălcescu, intră în dezbaterile publice și în felul acesta în spiritul public. Vor trece însă aproape două decenii, câteva schimbări de regim politic, un asasinat și o lovitură de stat până când ceea ce își doreau la 1848 revoluționarii radicali din Țara Românească să devină realitate.

³⁸ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice...*, pp. 48–49.

³⁹ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente publicate cu ajutorul Comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ioan C. Brătianu*, tomul III (1848 iulie 28 – 1848 august 30), București, Institut de Arte Grafice „Carol Göbl” S-sor Ion St. Rasidescu, 1902, pp. 322–324.